

УДК 811 (100): 378.14:63

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Костриця Наталія

*Національний університет біоресурсів та природокористування України,
кафедра української та класичних мов,
вул. Генерала Родімеца, 19, км., 11, 03041, м. Київ
тел.: 044 527 83 63
ел. пошта: n.kostritsia@gmail.com*

У статті обґрунтовано, що лінгвокультурологічний підхід є перспективним у процесі навчання української мови як іноземної; *встановлено*, що в межах зазначеного підходу культура є об'єктом навчання, а мова – засобом отримання інформації; *з'ясовано*, що лінгвокультурологічний підхід спрямований на вивчення феноменів мови з урахуванням духовних цінностей, національно специфічних, зафіксованих колективною свідомістю та мовою певного етносу знань, представлених у вигляді концептів.

Ключові слова: лінгвокультурологія, лінгвокультурологічний підхід, мовний знак культури, знак етнокультури, мовно-естетичний знак національної культури, мовний знак національної культури, культурно маркована одиниця, слово з національно-культурним компонентом семантики, національно-культурна одиниця, культурема, лінгвокультурема етнолексема, концепт, етнокультурний концепт, лінгвокультурний концепт.

Постановка проблеми. Входження України у світовий культурний простір передбачає актуалізацію культурно-історичних надбань української держави, які засвідчують її тисячолітній діалог зі світовою культурою. Нині Україна все ширше відкриває свої простори іноземним громадянам для пізнання й вивчення її культури, історії, літератури та мови.

Адаптація студентів іноземців до нового культурного середовища супроводжується певними труднощами, які пов'язані з незнанням української мови й нерозумінням культури, традицій та менталітету українців. Нерозривний зв'язок освіти й культури сприяє оволодінню історико-культурними цінностями, за допомогою яких студенти-іноземці входять у світ культури й забезпечують діалог двох систем: «людина в культурі» й «культура в людині».

Сучасні процеси гуманізації й гуманітаризації в освіті вимагають докорінних змін у застосуванні підходів до навчання української як іноземної. На сьогодні лінгвокраїнознавчий підхід є пріоритетним і достатньо розробленим у навчанні української як іноземної, оскільки реалізується в навчальних цілях шляхом від фактів мови до фактів культури. Менш дослідженим, але перспективним є лінгвокультурологічний підхід, об'єктом вивчення якого є особливості ментальності, розуму, стану душі, світогляду представників певного етносу. Реалізація зазначеного підходу відбувається від фактів культури до фактів мови, що, в свою чергу, вибудовує нову парадигму досліджень: культура – мета, мова – засіб навчання.

На думку вчених-мовознавців, різноаспектний підхід до вивчення української мови як іноземної забезпечує її концептуальне сприйняття та засвоєння, сприяє

розумінню позамовних контекстів, а не лише системи мовних знаків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність вітчизняних лінгвокультурологічних та етнолінгвістичних студій засвідчена у фундаментальних наукових працях Н. Арутюнної, В. Воробйова, П. Гриценка, І. Голубовської, В. Жайворонка, В. Кононенка, В. Маслової, Ю. Степанова, В. Телії, В. Фурманової та ін.

Дослідженню лінгвокультурологічних аспектів вивчення мови присвячені наукові розвідки як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Зокрема, лінгвокультурологічний підхід до вивчення іноземних мов досліджували А. Іонова, М. Суворова, проблему формування лінгвокультурологічної компетентності – К. Іванова, М. Мигренко, О. Ротмистрова та ін.

Мета статті полягає у розкритті сутності та з'ясуванні значущості лінгвокультурологічного підходу до вивчення української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. Мова є культурним феноменом, об'єктивною формою накопичення, збереження й передачі суспільно-історичного досвіду через культурні традиції, вірування, ритуали, обряди, цінності, знання, поняття, уявлення, моделі поведінки, стереотипи тощо, які відображають мовну картину світу. В. Кононенко зазначає, що мова є скарбницею національної культури, а культура – «чинник формування мовних явищ і процесів» [1 : 11]. На думку Л. Мацько, «Мова і культура – ці два знакові коди на взаємоперетинах і зв'язках детермінували появу нової лінгвістичної науки – лінгвокультурології» [10]. Лінгвокультурологія як цілісна інтегративна дисципліна поєднує в собі багато суміжних наук, метою яких є вивчення культурної спадщини народу, що закріпилася в його мові. Об'єктом вивчення лінгвокультурології є загальнонаціональна культура, що визначається культурною спадщиною всього народу і його морально-етичними цінностями. Предметом дослідження лінгвокультурології є марковані мовні одиниці, які по-різному трактуються в предметно-поняттєвому апараті лінгвокультурології, зокрема: «мовний знак культури», «знак етнокультури», «етнокультурний концепт», «мовно-естетичний знак національної культури», «мовний знак національної культури», «лінгвокультурний концепт», «культурно маркована одиниця», «слово з національно-культурним компонентом семантики», «національно-культурна одиниця», «культурема», «лінгвокультурема» «етнолексема» і решті «концепт» [7, 8].

Людина володіє словником не на рівні значень, а на рівні смислів, тобто концептів і концептуальних ознак. О. Бурдейна вважає, що «Концепти – це ніби згустки національно-культурних смислів, вивчення яких допомагає виявити особливості світосприйняття народу, представити концептуальну та національну картину світу» [7 : 67]. За О. Кубряковою, значенням слова стає тільки концепт, «схоплений знаком» [6 : 35–39]. На думку М. Пименової, «концепти – це одиниці концептуальної системи в їх відношенні до мовних виразів, в них міститься інформація про світ. Ця інформація відноситься до актуального та віртуального стану світу. Концепт – це уявлення про фрагмент світу. Таке уявлення (образ, ідея, символ) формується загальнонаціональними ознаками, які доповнюються ознаками індивідуального досвіду та особистої уяви. Концепт – це національний образ (ідея, символ), ускладнений ознаками індивідуального уявлення. На матеріалі мовних одиниць розглядаються способи представлення концептів у функціональному аспекті та за допомогою їх ознак» [5 : 44].

Ю. Степанов зазначає, що концепти історико-культурної свідомості є надзвичайно важливими, оскільки вони підтримують історичну спадковість через народні звичаї традиції. В. Жайворонок наголошує, що концепти наповнені етнокультурним змістом, позначені образністю та етносимволікою і функціонують здебільшого в культурних контекстах [4]. Культурний контекст допомагає з'ясувати когнітивні ознаки концепту, найбільш значущі для свідомості українців його риси, властивості тощо.

Лінгвокультурологічний підхід передбачає навчання української мови як іноземної через національні концепти, які достаменно зрозумілі лише носіям певної етнокультури. Виникає питання про те, як відібрати таку лексику, яка буде представляти систему культурних кодів та символів української культури. Один із шляхів створення такого словника-довідника може бути тематичний перелік лексем, зокрема, поданий Н. Дзюбишиною-Мельник:

- назви ідеалізованого одягу (вишиванка, сорочка, кептар, черевички, чобітки, вінок);
- назви ідеалізованих страв (борщ, вареники, паляниці, калачі, кутя);
- назви ідеалізованих рослин (верба, калина, явір, дуб, тополя, вишенька, рожа, чорнобривці, жито, пшениця);
- назви ідеалізованих тварин (соловейко, ластівка, зозуля, лелека, віл, кінь);
- назви ідеалізованого краєвиду (пейзажу) (ставок, вітряк, млин, криниця, кладочка, біла хата, вишневий садочок);
- назви ідеалізованих музичних інструментів (бандура, сопілка, дудочка, кобза, трембіта, цимбали);
- назви ідеалізованого посуду (глечик, горнятко, збаночок);
- слова культурно-історичного змісту (Україна, Дніпро, кобзар, чумак, запорожець, рушник, писанка) [3].

Такий розподіл на тематичні групи національних концептів є умовним, але зручним для репрезентації мовних одиниць української етнокультури. Культурні асоціації формують концепти слів. На думку Д. Лихачова, «І слово, і його значення, і концепти (культурні асоціації) існують не самі по собі, а в певній ідеосфері. У кожній людині є свій індивідуальний культурний досвід, сума знань, які й визначають багатство значень слів, багатство концептів цих значень або ж їхню бідність, однозначність слів» [2 : 4]. Тому завданням лінгвокультурологічного підходу має стати розвиток індивідуальної сфери кожного студента-іноземця і одночасно формування таких елементів в ідеосфері, які б об'єднували всіх студентів-іноземців у носіїв української культури.

Важливість застосування лінгвокультурологічного підходу для навчання української як іноземної полягає у залученні студентів-іноземців до культури українського етносу шляхом представлення культурних констант різноманітної семантичною наповненістю.

Продемонструємо когнітивні ознаки концепту «барвінок» на основі результатів польових досліджень О.Бабакової та О.Хомчак [9]. Вибір зазначеного концепту зумовлений тим, що барвінок є однією з ключових культурних констант українського етносу і має розгалужену семантичну наповненість. Дослідники за допомогою методу когнітивної інтерпретації виявили 41 когнітивну ознаку, що організовує польову структуру концепту «барвінок» і з'ясували, що він

співвідносяться з: 1) рослиною, 2) символом, 3) кольором, 4) красою, 5) Україною, 6) почуттями, 7) місцем, де росте, 8) порою року, 9) сонцем, 10) назвою періодичного видання, 11) природою, 12) станом квітки, 13) людиною, 14) шлюбом, 15) дитинством і навчанням, 16) мистецтвом, 17) частинами рослин, 18) домівкою, 19) дійовим станом квітки, 20) запахом, 21) відпочинком, 22) національністю, 23) дивом, чарівністю, 24) телебаченням, 25) колом, 26) парканом, 27) українською піснею, 28) комахами, 29) юнацтвом, 30) ознакою ритуального мислення, 31) танцем, 32) розміром, 33) освітою, 34) природничою наукою, 35) часом доби, 36) солодощами, 37) косметикою, 39) оберегом, 40) цікавістю.

Оскільки виявлені когнітивні ознаки концепту «барвінок» розміщені за принципом частотності, тому для навчання студентів-іноземців важливі ті, які асоціюються в носіїв мови з рослиною, українською символікою, кольоровою гамою, ознакою почуттів, красою, Україною.

Польове дослідження сприяло розкриттю множинності індивідуальних інтерпретацій символічних значень концепту «барвінок». Володіння такою інформацією сприятиме виробленню у студентів-іноземців культурних асоціацій та розуміння того, що за одним і тим самим словом даної мови можуть стояти цілком різні концепти. Для закріплення значення концепту «барвінок» і розуміння відмінностей у його лінгвокультурних конотаціях можуть бути запропоновані завдання на зразок: «Назвіть рослину-символ української етнокультури за її характеристикою», «Які асоціації у Вас викликають подані вислови?», «Сформулюйте асоціативне поле слів та висловів до лексеми барвінок» чи ін.

Висновки. Лінгвокультурологічний підхід до навчання української як іноземної має значні переваги в осмисленні явищ культури української нації в дзеркалі його мови. Такий підхід спрямований на вивчення феноменів мови з урахуванням духовних цінностей, національно специфічних, зафіксованих колективною свідомістю та мовою певного етносу знань, представлених у вигляді концептів. Вивчення української мови іноземними студентами через призму культури пришвидшує процес адаптації до нового культурного середовища.

Список використаної літератури

1. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія / В. І. Кононенко. – Київ : Вища школа, 2008. – 327 с.
2. Лихачов Д. С. Концептосфера русского языка // Известия АН СССР. – 1993. – Т.52, – № 1. – С. 3-9., 4
3. Золотий колосок. Збірка фольклорних і літературних творів для роботи з дітьми у дошкільних закладах за програмою “Дитина” / Упор. Н.Я.Дзюбишина-Мельник. – Київ : Освіта, 1994. – 623 с.
4. Жайворонок В. В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення / В. В. Жайворонок [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75134/17-Jayvoronyuk.pdf?sequence=1>
5. Пименова М. В. Введение в когнитивную лингвистику / М. В. Пименова. – Вып. 4. – Кемерово : Наука, 2004. – 208 с.

6. *Кубрякова Е. С.* О концептах, схваченных знаком / Е.С. Кубрякова // *Studia Linguistica XVIII. Актуальные проблемы современного языкознания.* – Санкт-Петербург : Политехника-сервис, 2009.– С. 35-39

7. *Медвідь Н. С.* Лінгвокультуреми в українській соціально-психологічній прозі першої пол. XX ст. : автореф. дис. канд. філол. наук.: 10.02.01 /Н. С. Медвідь. - Київ, 2009.-23 с.

8. *Бурдейна О.* Реалізація лінгвоетнічної специфіки міфологеми у тексті /Олеся Бурдейна [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/perion_vudannia/web13/2011_2/Olesia_Burdeina.pdf

9. *Бабакова О.В.* Словотвірно-когнітивна модель концепту «барвінок» в українській мовній картині світу / О. В. Бабакова, О. Г. Хомчак // *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки.* – 2012. – №1. – С. 23–28. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua>.

10. *Мацько Л.* Дискурсивний аналіз тексту [Електронний ресурс] / Л. Мацько. – Режим доступу: <http://www.ukrlit.vn.ua/article/1289.html>.

References

1. *Kononenko V. I.* *Ukrainska linhvokulturolohiia* / V. I. Kononenko. – Kyiv : Vyscha shkola, 2008. – 327 s.

2. *Likhachov D. S.* Kontseptosfera russkogo yazyka // *Izvestiya AN SSSR.* – 1993. – Т.52. – № 1. – С. 3-9.. 4

3. *Zoloty kolosok.* Zbirka folklornykh i literaturnykh tvoriv dlia roboty z ditmy u doshkilnykh zakladakh za prohramoiu “Dytyna” / Upor. N.Ia.Dziubysyna-Melnyk. – Kyiv : Osvita, 1994. – 623 s.

4. *Zhaivoronok V. V.* Problema kontseptualnoi kartyny svitu ta movnoho yii vidobrazhennia / V. V. Zhaivoronok [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75134/17-Jayvoronyuk.pdf?sequence=1>

5. *Pimenova M. V.* Vvedeniye v kognitivnyu lingvistiku / M. V. Pimenova. – Vyp. 4. – Kemerovo : Nauka. 2004. – 208 s.

6. *Kubryakova E. S.* O kontseptakh. skhvachennykh znakom / E.S. Kubryakova // *Studia Linguistica XVIII. Aktualnyye problemy sovremennoho yazykoznaniiya.* – Sankt-Peterburg : Politekhniko-servis. 2009.– S. 35-39.

7. *Medvid N. S.* Linhvokulturemy v ukrainskii sotsialno-psykhologichnii prozi pershoi pol. XX st. : avtoref. dys. kand. filol. nauk.: 10.02.01 /N. S. Medvid. -Kyiv, 2009.-23 s.

8. *Burdeina O.* Realizatsiia linhvoetnichnoi spetsyfiky mifolohemy u teksti /Olesia Burdeina [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu : http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/perion_vudannia/web13/2011_2/Olesia_Burdeina.pdf

9. *Babakova O. V.* Slovtvirno-kohnityvna model kontseptu «barvinok» v ukrainskii movnii kartyni svitu / O. V. Babakova, O. H. Khomchak // *Visnyk Zaporiz'koho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky.* – 2012. – №1. – С. 23–28. – Rezhym dostupu: <http://nbuv.gov.ua>.

10. *Matsko L.* Dyskursyvnyi analiz tekstu [Elektronnyi resurs] / L. Matsko. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrlit.vn.ua/article/1289.html>.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2017

доопрацьована 25.08.2017

прийнята до друку 12.09.2017

LINGUOCULTURAL APPROACH TO THE STUDY UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Natalia Kostrytsya

*National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
Department of Ukrainian and Classical Languages,
Henerala Rodimtseva Str.19, of. 11, 03041, Kyiv
Tel.: 044 527 83 63
E-mail: n.kostrytsia@gmail.com*

The article is devoted to the study of the importance and features of the implementation of the linguocultural approach in the process of teaching Ukrainian as a foreign language. It is noted that modern processes of humanization of education require radical changes in the application of approaches to teaching Ukrainian as a foreign language. It is stated out that the linguocultural approach is promising in the process of teaching Ukrainian as a foreign language. It is revealed that culture is the object of study within the framework of this approach, and language is a means of obtaining information. The cultural component is not just a certain cultural information transmitted through the language, but an inherent sign of language, inherent in all its levels. The language accumulates, preserves in its semantic space cultural values, reflected in the meaning of its signs. It is stated out that the linguocultural approach is aimed at studying language phenomena taking into account spiritual values, nationally specific, fixed by the collective consciousness and language of a certain ethnic group of knowledge presented in the form of concepts. Studying the Ukrainian language by foreign students through the prism of culture accelerates the process of adaptation to a new cultural environment. The implementation of the linguocultural approach to teaching the Ukrainian as a foreign language is grounded through the key cultural constancy of the Ukrainian ethnic group – the concept of "barvinok", which is characterized by a rich semantic fullness.

Key words: linguoculture, linguocultural approach, linguistic sign of culture, sign of ethnoculture, linguistic and aesthetic sign of national culture, linguistic sign of national culture, culturally designated unit, word with national and cultural component of semantics, national-cultural unit, cultural unit, linguocultural ethnolexical unit, concept, ethno-cultural concept, linguistic-cultural concept.